

**BERETNING FOR UDGRAVNINGERNE VED ONDAGER III/PEDERSTRUP
NÆM 1996:147**

NÆM j.nr.: 1996:147

Stednavn: Ondager III/Pederstrup

Stednr.: 05.04.06

Sb.-nr.: 15

4cm kort: 1512 III NV

Matr.nr.: 4dq

Sogn: Mogenstrup

Herred: Hammer

Amt: Storstrøms (tidl. Præstø)

INDHOLD

UDGRAVNINGENS FORHISTORIE OG FORLØB	1
MÅLESYSTEM OG FIKSPUNKT	1
ORIGINALMATERIALE	2
TOPOGRAFI	2
ANLÆG	3
Høj B - Konstruktion	3
Høj B - grave	4
Bopladsspor og gruber	5
Markdige	6
GENSTANDSFUND	7
KONKLUSION	7

ANLÆGSLISTE

FUNDLISTE

FOTOLISTE

TEGNINGSLISTE

APPENDIKS A: Prøvegravningsrapport for lokalplan 1.C2.2

APPENDIKS B: Prøvegravningsrapport for lokalplan 1.B3.2

PLANCHER OG TEGNINGER

UDGRAVNINGENS FORHISTORIE OG FORLØB

Udgravningen ved lokaliteten Ondager III blev foretaget som en del af de arkæologiske undersøgelser forud for byggemodningen af det af Fladså Kommune ejede område vest for Pederstrup. Undersøgelserne i foråret 1998 var således en direkte fortsættelse af udgravningerne foretaget på den nordlige del af det byggemodnede areal i 1995 og 1996 (jf. NÆM 1995:118 og 1996:138). I 1998 blev således foretaget prøvegravninger med efterfølgende udgravninger på lokalplansområde 1.B3.1-1. Endvidere blev der foretaget prøvegravninger på lokalplansområde 1.C2.2 (i øst) og 1.B3.2 (i vest), der dog ikke gav anledning til yderligere undersøgelser (jf. prøvegravningsrapporter, Appendiks A-B).

Ud fra prøvegravningens resultater (jf. plan over søgegrøfter) skønnedes det kun nødvendigt nærmere at undersøge et mindre område i sydøst, hvor der var fremkommet stenfyldte nedgravninger samt, som det primære, området ca. midt på arealet, hvor der allerede i 1995 var udgravet en urne tilhørende Høj B (sb. 15) i forbindelse med undersøgelserne af Høj A (sb. 12) i nord (NÆM 1995:118).

Da Høj B viste sig fuldstændigt overpløjet, med kun sporadiske rester af (udskredet ?) højfyld, blev al overjorden (15-20 til 30-40 cm) afgraved af een omgang til undergrundsniveau. Her fremstod de forskellige fyldskifter forholdsvis tydeligt, også arrene efter udgravningen '95. Alle anlæg med oldtidskarakter blev udgravet, og alle ved håndkraft.

Undersøgelserne blev bekostet af Fladså Kommune, der også stillede maskinkraft til rådighed, mens Næstved Museum varetog de arkæologiske undersøgelser og administrationen heraf. På udgravningen deltog arkæolog Thomas Roland og museumsassistent Peter Randrup. Området blev i løbet af udgravningsperioden flere gange eftersøgt med dektektor af frivillig Søren Terkildsen.

MÅLESYSTEM OG FIKSPUNKT

Da det p.gr.a. nybyggeri ikke længere var muligt at genetablere målesystemet benyttet ved de tidligere gravninger på stedet, blev der for 1998-udgravningen oprettet nye målesystemer. I forbindelse med Høj B blev der således udlagt et retvinklet, præcis nord-syd orienteret koordinatsystem, hvis X-akse var stigende mod øst og Y-akse stigende mod nord. Da de gamle

nedgravninger fra udgravningen 1995 stadig kunne erkendes, var det ud fra disse muligt med forholdsvis stor nøjagtighed at jævnføre punkter i det gamle målesystem med punkter i det nye. Således svarede '95- koordinaten 950/1980 til '98-koordinaten 95,69/199,33; 949/1979 til 95,42/196,94; 960/1980 til 104,07/203,81 og 962/1979 til 106,28/204,05. 1998-koordinatsystemet blev fæstnet til skelpælen umiddelbart øst for udgravningen, som markerer sammenstødet af tre matrikler: det sydvestligste hjørne af matr.nr. 4ds mod matriklen (uden nr.) umiddelbart sydøst for denne samt grænsen til matr.nr. 4dq. Dette skelpunkt havde koordinat 115,09/204,43 i det nye målesystem (og burde yderligere svare til målepunkt II for gravningen NÆM 1996:138 !).

I udgravningsfeltet beliggende sydøst på lokalplansområdet blev der ligeledes oprettet et lokalt målesystem, hér imellem to vilkårlige punkter afsat i den udvidede søgegrøft (målepunkt 2 og 3). Disse to punkter blev indmålt mindre nøjagtigt end det var gældende for målesystemet i forbindelse med Høj B, idet der vha. nivelleringsinstrumentet blev målt afstand og indbyrdes vinkler til tre skelpunkter i øst, hvorefter målepunkterne blev afsat på 1:1000-kort. Denne løsning blev valgt af tidsmæssige årsager, og fundet forsvarlig, idet anlæggene hér viste sig uden særlig arkæologisk interesse.

Som fikspunkter blev benyttet toppen af et par brønddæksler med angivet DNN-kote. For udgravningen ved Høj B således et fiks på 18,64 (DNN) (ved Plan 5 (detailtegning af Grav 6) dog 18,74 !) og for udgravningen i sydøst 18,30 (DNN).

ORIGINALMATERIALE

Der findes for gravningen 9 folietegninger i A3-format, heraf 5 fladetegninger i 1:50 (nr. 1-4 omfatter gravningen ved Høj B og nr. 8 gravningen i SØ) og 4 profilark i 1:20 (nr. 5-7 gravningen ved Høj B (incl. detail-fladetegn. af Grav 6) og nr. 9 gravningen i SØ). Endvidere omfatter originalmaterialet 1 stk. S/H-film (NÆM film-nr. 98:05:13).

TOPOGRAFI

Udgravningsområdet udgjordes af et større, forholdsvis jævnt areal (omkring kote 15- 18 m o.h.) med et let fald i sydlig og sydøstlig retning. For sidstnævnte gælder, at der hér tidligere havde

været fugtige områder. Således kunne der ved prøvegravningen flere steder iagttages spor efter vandhuller etc., ligesom der på udskiftningskortet fra 1806 i dette område er markeret den nordøstlige del af "Stenemosen", strækkende sig fra Pederstrup landsbys sydlige udkant og godt 0,5 km sydpå.

Få hundrede meter nord for det udstykkede arealet falder landskabet forholdsvis kraftigt mod Snesere å, der hér forløber stort set i øst-vestlig retning. Den gamle landsby Pederstrup lå i øst umiddelbart op til det undersøgte areal mens landskabet ca. 0,5 km mod vest rejser sig til en forholdsvis markant grusås, der strækker sig i nordvest-sydøstlig retning. På åsens nordlige spids befinder sig gravhøjen "Stejlehøj", ligesom der befinder sig rester af en højgruppe (3-4 høje bevaret, med bl.a. "Svalehøj") umiddelbart nord for det undersøgte område. Af denne gruppe udgør Høj A og B sandsynligvis de sydligest høje.

Det skal iøvrigt nævnes, at en særlig type gylle-spreder med grubbeagtige tænger igennem nogle år har været prøvekørt på markerne, hvilket flere steder har efterladt markante spor i undergrunden. Denne maskine kan have ødelagt spor efter forhistoriske bopladsrester og andet.

ANLÆG

Der fremkom ved udgravningen et forholdsvis begrænset antal anlæg (anlæg A-K og S-T ved Høj B; anlæg L-R i sydøst samt enkelte forhistoriske anlæg set ved prøvegravningerne), der omfattede grave (anlæg A og B), et enkelt muligt stolpehul (anlæg M), en skelgrøft (anlæg S) samt diverse større og mindre gruber/fyldskifter (anlæg C-L og P-R), af hvilke nogle sandsynligvis var naturskabte. Hertil kommer sporadiske rester af randstenskæden tilhørende Høj B.

Der blev ved gravningen benyttet nye anlægsbetegnelser, mens gravnummereringen fra udgravningen i 1995 blev videreført for at undgå fejlbetegnelser af højenes grave. Grav 1-4 tilhører således Høj A og Grav 5-7 Høj B.

Høj B - Konstruktion

Høj B var anlagt på en lille naturlig, næsten cirkelrund, flad sandknold. Gravhøjens midte var placeret let forskudt i sydvestlig retning i forhold til den naturlige knolds centrum. Af den

oprindelige højopbygning var stort set intet bevaret, idet alt, hvad der kunne anses som muligt højfyld, fandtes udenfor højens anslåede grænse. Højen var således kraftigt nedpløjet, hvilket antyder, at den længe havde været under plov. Dette stemmer overens med, at højen ikke ses afsat på udskiftningskortet fra 1806, og altså allerede på dette tidspunkt har været under plov.

De sporadisk bevarede randsten angav muligvis to fodkranse, dels en med en diameter på ca. 20 m og dels en mulig udvidelse i nordlig retning med en diameter på 24 m (Anlæg T). Det skal dog understreges, at disse iagttagelser vedrørende fodkransen er gjort ud fra et meget fragmentarisk grundlag.

I forbindelse med undersøgelserne 1995 blev der registreret en mindre, mulig ringgrøft omkring højens centrum (NÆM 1995:118, Anlæg BB). Denne grøft synes dog ved genafdækningen i 1998 mere sandsynligt at være et naturskabt fænomen end et egentligt anlæg.

Der kunne ikke konstateres oprindelige vækstflader i forbindelse med højen, ligesom det ikke var muligt at afgøre om anlæg C-K, der fandtes indenfor højens område, tilhørte en periode før, under eller efter højen har været benyttet. Anlæg H kunne dog muligvis ses som et stenspor tilhørende den forsvundne randstenskæde. Kun de to grave (Anlæg A-B) kunne med sikkerhed tilskrives højens funktionstid.

Ud fra indholdet af Grav 5-6 (jf. nedenfor) må Høj B være anlagt i den seneste del af yngre bronzealder. Da Høj B dermed har samme datering som Høj A (med centralgrav fra per. VI, udgravet i 1995 (NÆM 1995:118)) må disse, sammen med de øvrige tre endnu synlige, men kun sporadisk undersøgte gravhøje i området (sb. 1 ("Stenhøj"), sb. 2 ("Svalehøj", per. VI) og sb. 8), have udgjort en samlet lille højgruppe fra den sene del af yngre bronzealder beliggende på højningen mod Snesere Å.

Høj B - grave

Der fremkom ved udgravningerne af Høj B tre brandgrave (Grav 5-7). Grav 5, der indeholdt en stenkistegrav med velbevaret urne indeholdende brændte menneskeknogler og en dragtnål af bronze. Op ad urnen lå udenfor en jernnål tilhørende overgangen mellem bronzealder/jernalder. Denne grav blev udgravet allerede ved undersøgelserne 1995 (NÆM 1995:118, Anlæg BC).

Grav 6 (Anlæg A) fremstod i overfladen som en næsten cirkulær ca. 0,9 m stor nedgravning kun bevaret i ca. 20 cm. dybde. Gruben var tæt pakket med 15-20 cm store sten, imellem hvilke der fandtes en del små stykke brændte ben, især omkring centrum af nedgravningen (x3-4). Stenenes placering kunne antyde, at der oprindeligt havde stået en urne i nedgravningens midte. I fylden fremkom endvidere enkelte ubestemmelige smuldrende stykker keramik (x2) samt en fragmenteret let svejet bronzenål med oprullet hoved (længde ca. 3 cm, tykkelse 2 mm, x1) tilhørende den senere del af yngre bronzealder (per. VI?).

Grav 7 (Anlæg B) fremstod som en lille nedgravning, kun godt 30 cm i diameter og 20 cm dyb, indeholdende en homogen trækulsholdig fyld med enkelte stykker brændt ben (x8). Ved muldafrømningen var en ca. 30 cm stor, flad sten blevet fjernet fra toppen af anlægget. Det er sandsynligt, at der for Grav 7's vedkommende var tale om en stærkt ødelagt urnegrav, hvorunder resterne af ligbålet har været nedgravet, i lighed med Grav 5.

Bopladsspor og gruber

Indenfor det af Høj B omfattede område fremkom som nævnt enkelte gruber og andre nedgravninger (Anlæg C-K). Alle disse anlæg var uden indhold, og flere af dem virkede sært sterile. For disses vedkommende var der sandsynligvis tale om naturskabte fænomener (Anlæg C-D, G og K). Anlæg H kan muligvis ses som et stenspor tilhørende den ødelagte randstenskæde, mens ingen af de øvrige anlæg hverken kan funktionsbestemmes eller dateres.

Ved den lille undersøgelse sydøst på arealet fremkom fem gruber (Anlæg L og N-R), hvoraf dog to (Anlæg O-P) sandsynligvis blot var naturskabte fyldskifter. To andre gruber indeholdt enkelte temmelig store sten (Anlæg L og R), førstnævnte endvidere et par små stykker brændt ler (lerklining ?, x7). Ingen af de to gruber fremviste dog træk, der lader dem tolke som andet end udaterede stendumpningshuller. Den sidste grube i sydøst (Anlæg N) havde uregelmæssig nedgravning og indeholdt enkelte stykker groftmagret keramik eller lerklining (x6).

I samme område af udgravningen fremkom et enkelt muligt stolpehul (Anlæg M), der dog trods eftersøgning af andre i området, forblev en enlig svale.

I forbindelse med prøvegravningen af området fremkom enkelte yderligere større og mindre gruber, i særdeleshed i søgegrøfterne mellem de to udgravningsområder (jf. prøvegravningsplan). Alle disse gruber blev snittet, men ikke yderligere registreret, da der blot var tale om ukarakteristiske bopladsgruber. Grubernes tilstedeværelse antyder dog et bopladsområde på dette sted, sandsynligvis en sydøstlig udløber af de bopladsspor, der blev iagttaget ved gravningen i 1995 (NÆM 1995:118), og tilskrevet bronzealder/tidlig jernalder.

Det skal endvidere nævnes, at der ved prøvegravning af lokalplanområde 1.C2.2 i nordøst, fremkom en grube indeholdende to oldtidsskår (jernalder?), heraf eet med vulst (x11) samt en nedgravning med et skår af en rødglaseret stjertpande fra 15-1700 tallet (x12).

Markdige

I den nordlige del af udgravningsfeltet omkring Høj B kunne iagttages et ca. 2 m bredt, uregelmæssigt fyldskifte forløbende i hele feltets udstrækning i stort set øst-vestlig retning (afvigende 13-14 grader fra øst mod nord). Fylden var som den omgivende let lerede sandede undergrund, men med et indslag af lys brun muld. Laget havde ingen skarp afgrænsning hverken mod siderne eller bunden.

Lagets fremtoning kunne antyde, at der var tale om sporene efter et levende hegn/markdige, hvis rødder har forårsaget den noget diffuse laggrænse. Desværre fremkom intet, der kunne angive denne markafgrænsnings alder.

Det er dog i denne forbindelse interessant at samholde hegnsforløbet med afgrænsningen af marken "Ondager", som denne er angivet på udskiftningskortet fra 1806. Det ses hér, at markens sydøst-grænse har fuldstændig samme orientering som udgravningens anlæg, men er beliggende ca. 23 m forskudt herfor i sydøstlig retning (se bilag). Dette sammenfald kan ikke være tilfældigt, og det må kunne anses som næsten sikkert, at Anlæg S angiver den sydøstlige afgrænsning af marken "Ondager". Den registrerede afvigelse må da formodentlig skyldes enten, at skellet er afsat forkert på 1806-kortet, hvilket dog ikke er særligt sandsynligt, eller, at grænsen på et tidspunkt har rykket sig.

Det er iøvrigt værd at bemærke, at markskellet da er gået igennem Høj B, i lighed med skelgrænserne igennem "Svalehøj" (sb. 2) og den unavngivne høj (sb. 8) nord herfor.

GENSTANDSFUND

Genstandsfundene fra undersøgelserne ved Ondager III var meget sparsomme. Af metal fremkom blot en enkelt, lille fragmenteret svejet bronzenål fra yngre bronzealder (per. VI?) (Anlæg A/Grav 6, x1), mens et lille stykke skåret bronze og et stykke sammenrullet hvidmatal fundet ved detektorafsøgning af området sandsynligvis tilhører nyere tid (x10).

Ligeledes i Grav 6 fandtes enkelte stykker smuldrende keramik (x2), der ellers kun fremkom i de større gruber i sydøst, hvor der dog muligvis er tale om lerklining (Anlæg N og L, x6 og x7). Endelig skal det nævnes, at der ved prøvegravning af lokalplanområde 1.C2.2 i nordøst, fremkom to oldtidsskår (jernalder?), heraf eet med vulst (x11) samt et skår af en rødglaseret stjertpande fra 15-1700 tallet (x12).

I de to grave opsamledes endvidere brændte benstykker (Grav 6, x 3-4 og Grav 7, x8).

KONKLUSION

Udgravningen Ondager III blev foretaget som en fortsættelse af undersøgelserne forud for byggemodningen af området i 1995 og 1996 (NÆM 1995:118 og 1996:138). I 1998 blev et felt på knap 900 m² omkring den stærkt nedpløjede Høj B fra sen yngre bronzealder undersøgt. Ved undersøgelserne fremkom spor af højens randstenskæde på ca. 20 m i diameter, hvilket muligvis senere er udvidet til 24 m. Indenfor højens område udgravedes dels en stensat brandgrav indeholdende en lille svejet bronzenål fra yngre bronzealder (per. VI?), smuldrende keramikrester samt brændte ben (Grav 6) dels de sidste rester af endnu en brandgrav, kun med enkelte brændte ben bevaret (Grav 7). Til disse to grave skal føjes den velbevarede urnegrav med stenkiste, der indeholdt en bronzenål samt en jernnål fra overgangen bronzealder/jernalder, udgravet i 1995 (Grav 5, NÆM 1995:118).

Ud fra indholdet af Grav 5-6 (jf. nedenfor) må Høj B være anlagt i den seneste del af yngre bronzealder. Da Høj B dermed har samme datering som Høj A (med centralgrav fra per. VI,

udgravet i 1995 (NÆM 1995:118)) må disse, sammen med de øvrige tre endnu synlige, men kun sporadisk undersøgte gravhøje i området (sb. 1 ("Stenhøj"), sb. 2 ("Svalehøj", per. VI) og sb. 8, yngre bronzealder), have udgjort en samlet lille højgruppe fra den sene del af yngre bronzealder beliggende på højningen mod Snesere Å.

I forbindelse med udgravningen af Høj B blev det omkringliggende lokalplansområde undersøgt med søgegrøfter og udvidelser heraf, bl.a. i områdets sydøst del. Der fandtes herved spredte bopladsspor, i særdeleshed på områdets østlige del. Disse sporadiske bopladrester skal formentlig ses som en udløber af det bopladsområde, der fremkom længere mod nord ved udgravningerne i 1995, og anses tilhørende yngre bronzealder/ældre jernalder.

Som tilhørende nyere tid anses den ca. 2 m brede og diffust afgrænsede grøft, der forløb i stort set øst-vestlig retning henover den nordlige del af Høj B. Grøften angiver formentlig den sydøstlige afgrænsning af markstykket "Ondager".

Næstved 5.I.1999

Thomas Roland